
Meaning in Religion, Cognition and Culture

(28.–29. mája 2009, Aarhus)

Jakub Cigán, FF MU, Ústav religionistiky

Koncom mája štvorica brnenských religionistov vycestovala do dánskeho Aarhusu¹. Na pôde Ústavu religionistiky pri Teologickej fakulte v spomínanom meste sa totiž už tradične konala konferencia v rámci širšieho projektu „Religion, Cognition and Culture“. Tento raz ústrednú tému predstavoval „význam“ a jeho relevancia v rámci kognitívnej religionistiky i vedeckého štúdia náboženstva všeobecne. Už pri pohľade na zvolenú tému je možno vidieť posun kognitívnej religionistiky, ktorý vykonala od jej počiatkov spadajúcich do 90. rokov minulého storočia, ako i charakter aarhuského pracoviska a rôznosť prúdov v kognitívnom bádaní o náboženstvách. Toto všetko nesporne svedčí o zdravom vývoji a napredovaní svetovej kognitívnej religionistiky. Aby sme sa však nenechali úplne strhnúť opojným budovateľským nadšením, jeden z jej významných predstaviteľov a vedúca tvár, teda skôr vedúci mozog aarhuského Laboratória teórií náboženstva Armin W. Geertz, sa počas jedného „coffee breaku“ postažoval, že kognitívnej religionistike stále dominujú muži. Keď toto trápenie rozoberal so svojou manželkou, dozvedel sa, že je to chyba a neschopnosť kognitívnych bádateľov osloviť viac žien. Možno sú príliš plachí a nesmelí. Schválne som však skontroloval zoznam zaregistrovaných účastníkov a skutočne, z jej 43 zúčastnených bolo len 13 žien. Teda za predpokladu, že sa mi podarilo, rozmazanému príponou -ová v ženských priezviskách, správne identifikovať všetkých ženských účastníkov (len si skúste rodovo určiť mená ako Uffe, Gry alebo Tinne). Odhliadnuc od genderovskej problematiky kognitívneho skúmania náboženstva, je nutné hneď na úvod povedať, že uplynulá konferencia sa určite vydarila. A svojím nízkym počtom účastníkov sa niesla vo viac ako rodinnej atmosfére. K nej prispel i záverečný dramatický prednes dánskeho ľudového príbehu v podaní Armina W. Geertza, ktorý, podľa jeho vlastných slov, je úžasný v tom, že v ňom nikto nezomrie (teda ak nepočítame podľú vodnú obludu).

Späť k priebehu konferencie. Celá sa odohrávala v priestoroch Teologickej fakulty pôsobiacej dojemom striedmej ikeovskej valhaly s vysokými stropmi a hrubými drevenými trámami. Prvý konferenčný deň otvorili hlavní prednášajúci (nešikovná snaha preložiť „keynote speakers,“), klasik neurovied venujúci sa ľudskej ontogenéze Merlin Donald a známy psychológ Chris Sinha. Donald sa venoval problematike významu vo vzťahu k vlastnej teórii vývoja ľudskej kultúry a objavenia sa schopnosti chápať a vytvárať.² Na druhej strane Sinha venujúci sa psychológii jazyka, upriamil svoju pozornosť na kritiku Searla a jeho konštrukciu sociálnej reality, pričom za pomoci konceptuálneho spájania poukázal na nutnosť odlišovať viacero úrovní utvárajúcich význam. Zároveň sme sa dozvedeli, že

¹ Toto by nebolo možné bez využitia štipendijného programu FF MU „Podpora aktívnej účasti študentů na zahraničných vedeckých konferenciách“.

² Pozri Donald 2001. *A Mind So Rare: The Evolution of Human Consciousness*. New York & London: W. W. Norton & Company.

psychologické experimenty s deťmi má veľmi rád, pretože sú veľmi inšpirujúce a zábavné. Konceptuálnemu spájaniu ako metóde analýzy kultúrneho materiálu sa podrobne venovala v druhom konferenčnom dni i Tinne S. Østergaard. Po skvelom obede v akademickej menze (v tomto spojení nie je ani náznak cynizmu) konferencia pokračovala ďalšími príspevkami. Kristoffer L. Nielbo, úzko spolupracujúci na výskumnom projekte s Jesperom Sørensenom, sa venoval ďalším možnostiam analýzy rituálneho správania. Na sklamanie širokého publika sa však nezúčastnil inak veľmi populárny a zábavný religionista Lee McCorkle.

Medzi tie najzaujímavejšie príspevky vyvolávajúce živú diskusiu patrili výskum zaobchádzania s mŕtvymi telami zosnulých amerických vojakov z Iraku Dona Braxtona, sprevádzaný počítačovou simuláciou pripomínajúcou preslávenú hru v rámci operačných systémov Windows – „Minesweeper“. Braxton sa pokúsil zachytiť pohrebný rituál ako spôsob kognitívneho vyrovnávania sa so smrťou nielen u sociálne významného jedinca, a to rozlíšením jeho jednotlivých štádií podľa miery prijatia skutočnosti skonu a začlenenia mŕtveho do „posmrtnej siene slávy“. Rovnako sa zamerl na spôsob zaobchádzania so zosnulými vojakmi v závislosti od ich sociálneho statusu, ktorí okrem toho, že sa pochopiteľne upravujú a skrášľujú, sú do vlasti transportovaní so zakúpenými letenkami v osobnom lietadle ako pasažieri, nie sú im pridelené čísla a majú zachované mená. O občerstvení počas letu však zmienka nepadla.

Prvý konferenčný deň uzavrel ďalší známy mozog kognitívnej religionistiky a projektu *MINDLab* Jesper Sørensen s otázkou dôležitosti venovania pozornosti významu a možným spôsobom jeho skúmania. Ďalej už nasledovalo len víno a syry.

Nás, brnenských účastníkov, čakala bezsenná noc pred nadchádzajúcim dňom „D“. Jeden prispievajúci bol nútený zmierniť kritický tón svojho príspevku voči nečakane prítomnému Merlinovi Donaldovi, ďalší lepšie ukotviť tému, či čiastočne prepracovať teoretické závery. Skromným dánskym hostelom sa potom dlho do noci rozliehal len opakovaný nácvik anglického čítania. Nasledujúci deň otvoril sympatický a významný britský filozof a „wittgensteinovec“ telom i dušou Mark Addis venujúci sa korekciám teórie kognitívnej religionistiky pri štúdiu významu. Po komentároch zúčastnených, predovšetkým Merlina Donalda, Mark poznamenal, že sa dvadsať rokov zásadne mýlil, čím len potvrdil v sebe bádateľa obrovského formátu.

Napriek obavám sa prezentácie našich študentov stretli s úspechom a pozitívnym ohlasom. Dokonca i obávané výhrady z oblasti kognitívnej archeológie v podaní Rudolfa Havelku si obávaný Merlin Donald pochvaloval a s kritikou všeobecne súhlasil. Ostatné témy zastúpené brnenským Ústavom sa týkali teoretických a praktických problémov skúmania buddhistickej meditácie (Silvie Kotherová), alebo páľčivých metodologických otázok miesta kognitívnej religionistiky v skúmaní náboženstva, ako i tzv. „explanatory gap“ (Radek Kundt). Rovnako i vágnosti a problematike predpokladov a ďalšieho kognitívneho skúmania tzv. náboženskej konverzie (Jakub Cigán). Mimo chodom náboženskej konverzie sa venoval i Lluís Oviedo, zaoberajúci sa hlavne teologickou antropológiou a vzťahom medzi vedou a náboženstvom, i keď zrejme skôr z náboženskej pozície.

Ďalší zaujímavý príspevok pochádzal od skromného doktorandského študenta Bostonskej univerzity Joshua Rotmanna, ktorý skúmal koncept „aktérstva“

(„agency“) vo vzťahu k jednotlivým ontologickým kategóriám u detí v predškolskom veku. Z výskumu vyplynula zaujímavá reformulácia Boyerových hypotéz. Predstava aktérstva, podľa Josha, nevyplýva zo vzájomnej interakcie a konania človeka, ale vychádza zo všeobecnejšie abstraktnejšej predstavy následne aplikovanej na človeka, alebo na nadprirodzeného aktéra. Gabriel Lévy sa venoval možnostiam analýzy tradičnej židovskej náboženskej literatúry v snahe nájsť stopy prítomnosti a pôsobenia univerzálnych kognitívnych modulov.

Prednáškový blok uzavrel kontroverzne profesor náboženstva William Waldron z Middlebury College vo Vermonte venujúci sa náboženstvám južnej Ázie, predovšetkým buddhizmu. Vo svojom príspevku analyzoval vybrané buddhistické texty a na ich príklade sa snažil ukázať na dôležitosť buddhistickej filozofie pre kognitívnu religionistiku. A to jednoducho v tom zmysle, že to, na čo prichádza súčasná filozofia mysle, vedeli buddhistickí filozofi už dávno. A nielen oni. Prezentáciu Waldron uzavrel citátom z Nového zákona.

Druhý a záverečný deň ukončila neplánovaná, no veľmi pútavá panelová diskusia o súčasných možnostiach výskumu náboženstva a o vhodnosti exaktnejších metód pri jeho štúdiu. Celú konferenciu následne uzavrela výborná večera a neformálna diskusia a zábava s jednotlivými účastníkmi konferencie. Ďalej nasledovalo len srdečné rozlúčenie, zhon na vlak do Kodane a príjemne strávená noc na letisku striedavým spaním na kufroch a zaniatenými debatami.

Na druhý deň sme sa ocitli na letisku v Prahe majúci za sebou príjemne strávené tri dni a vzácnu skúsenosť. Dôležitosť tejto konferencie nespočívala len v tom, že človek videl na čom sa aktuálne pracuje vo svete, aké problémy sa momentálne riešia v obore, ale predovšetkým v možnosti prínosnej a inšpiratívnej diskusie a konfrontácie s poprednými hlavami teoretickej i experimentálnej religionistiky. A navyše celá konferencia sa niesla v duchu narážok na zmysel a tým i na zmysel života a teda i na veľkolepý počín z dielne skupiny Monty Python, „Meaning of Life“. Na záver snád jeden z mnohých výstižných konferenčných vtipov v originálnom znení:

On the first day, God created the dog and said: “Sit all day by the door of your house and bark at anyone who comes in or walks past. For this, I will give you a life span of twenty years.”

The dog said: “That’s a long time to be barking. How about only ten years and I’ll give you back the other ten?”

So God agreed.

On the second day, God created the monkey and said: “Entertain people, do tricks, and make them laugh. For this, I’ll give you a twenty-year life span.”

The monkey said: “Monkey tricks for twenty years? That’s a pretty long time to perform. How about I give you back ten like the dog did?”

And God agreed.

On the third day, God created the cow and said: “You must go into the field with the farmer all day long and suffer under the sun, have calves and give milk to support the farmer’s family. For this, I will give you a life span of sixty years.”

The cow said: “That’s kind of a tough life you want me to live for sixty years. How about twenty and I’ll give back the other forty?”

And God agreed again.

On the fourth day, God created man and said: “Eat, sleep, play, marry and enjoy your life. For this, I’ll give you twenty years.”

But man said: “Only twenty years? Could you possibly give me my twenty, the forty the cow gave back, the ten the monkey gave back, and the ten the dog gave back; that makes eighty, okay?”

“Okay,” said God, “you asked for it.”

So that is why for our first twenty years we eat, sleep, play and enjoy ourselves. For the next forty years we slave in the sun to support our family. For the next ten years we do monkey tricks to entertain the grandchildren. And for the last ten years we sit on the front porch and bark at everyone.

Life has now been explained to you.¹

¹ <http://www.bestestblog.com/funniest-joke-of-the-day/the-meaning-of-life-joke/> (24. 11. 2009).